

O‘SMIRLAR MUSTAQIL BO‘LISH JARAYONIDA OTA-ONA BILAN KELISHMOVCHILIKLARNING IJTIMOIIY PSIXOLOGIK SABABLARI

Elov Sevinch Jamshid qizi
Osiyo xalqaro universiteti talabasi

Annotatsiya: Mazkur maqolada o‘smirlik davrida mustaqillikka intilish va ota-ona bilan munosabatlarda vujudga keladigan psixologik kelishmovchiliklar tahlil qilinadi. Tadqiqotda o‘smirlarning shaxsiy avtonomiyasi, emotsional barqarorligi hamda oilaviy kommunikatsiya madaniyatining ularning ijtimoiy moslashuviga ta’siri yoritilgan. Shuningdek, ota-ona va farzand o‘rtasidagi muloqotni yaxshilash hamda o‘smirning mustaqil fikrlashini qo‘llab-quvvatlashga oid amaliy tavsiyalar ishlab chiqilgan.

Kalit so‘zlar: o‘smirlik, mustaqillik, ota-ona munosabatlari, psixologik nizolar, shaxsiy avtonomiya, kommunikatsiya, ijtimoiy moslashuv

Аннотация: В статье рассматриваются психологические противоречия, возникающие в отношениях между подростками и их родителями в процессе стремления к самостоятельности. Освещается влияние личной автономии, эмоциональной устойчивости и семейной коммуникации на социальную адаптацию подростков. Разработаны практические рекомендации по улучшению взаимодействия между родителями и детьми, а также по поддержке независимого мышления подростков.

Ключевые слова: подростковый возраст, самостоятельность, отношения родителей и детей, психологические конфликты, личная автономия, коммуникация, социальная адаптация

Annotation: This article examines the psychological conflicts that arise between adolescents and their parents during the process of striving for independence. It highlights the impact of personal autonomy, emotional stability, and family communication culture on the social adaptation of teenagers. The study also provides practical recommendations for improving parent-child interaction and supporting adolescents’ independent thinking.

Keywords: adolescence, independence, parent-child relationship, psychological conflict, personal autonomy, communication, social adaptation

KIRISH

O‘smirlik davri inson hayotidagi eng murakkab psixologik bosqichlardan biri bo‘lib, unda shaxs mustaqillik sari intiladi, o‘z “men”ini anglash jarayoni kuchayadi. Shu jarayonda o‘smir o‘z fikrini bildirish, qaror qabul qilish, mas’uliyatni his etish va o‘z hayotini nazorat qilishga harakat qiladi. Ammo bu holat ko‘pincha ota-ona nazorati va oilaviy an’analar bilan to‘qnash keladi. Natijada, o‘smirda ichki ziddiyatlar, emotsional taranglik va nizoli holatlar paydo bo‘ladi. Mazkur jarayonni psixologik jihatdan o‘rganish, o‘smir shaxsining shakllanishida mustaqillik va oilaviy muloqot o‘rtasidagi muvozanatni aniqlash muhim ahamiyat kasb etadi.

O‘zbekiston sharoitida oilaviy qadriyatlar juda chuqur ildiz otgan bo‘lib, farzand tarbiyasi, hurmat, itoat va jamoaviylik tamoyillari ustuvor o‘rin tutadi. Biroq globallashtirish, axborot texnologiyalarining keng tarqalishi, ijtimoiy tarmoqlar va raqamli madaniyat ta’siri ostida bugungi o‘smirlar avvalgidan ko‘ra mustaqil fikrlovchi, tez o‘zgaruvchan sharoitga moslashuvchi avlod sifatida shakllanmoqda. Shu bois ota-onalar eski tarbiya uslublarini qo‘llaganda, o‘smirlar orasida tushunmovchilik va qarama-qarshiliklar ko‘paymoqda. Bu holat oila ichidagi psixologik iqlim, muloqot madaniyati va o‘zaro ishonch darajasiga bevosita ta’sir ko‘rsatadi.

Psixologik nuqtayi nazardan, o‘smirning mustaqillikka intilishi tabiiy jarayondir. Biroq bu jarayonni to‘g‘ri boshqarish, o‘smirga hissiy qo‘llab-quvvatlash berish va uning qarashlarini e’tiborga olish ota-onadan yetuk psixologik madaniyatni talab etadi. Tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, o‘zaro muloqot va hamkorlik asosida qurilgan oilalarda o‘smirlar o‘zini hurmat qilish, mas’uliyat va ishonch hissini tezroq rivojlantiradi. Aksincha, qat’iy nazorat, tazyiq va shaxsiy fikrni inkor etish esa o‘smirda norozilik, agressiya yoki begonalashuvga olib keladi. Shu jihatdan, o‘smirning mustaqillik ehtiyoji bilan ota-ona talablarining to‘qnashuvi psixologik tadqiqotlar uchun dolzarb masalalardan biridir.

Zamonaviy psixologiya bu muammoni faqat oila kontekstida emas, balki ijtimoiy, madaniy va shaxsiy rivojlanish nuqtayi nazaridan ham ko‘rib chiqadi. O‘smirning ijtimoiy moslashuvi, tengdoshlar bilan aloqasi, maktab muhiti, emotsional barqarorlik darajasi va o‘z-o‘zini qadrlash hisi ham ota-ona bilan bo‘ladigan munosabatlarga kuchli ta’sir ko‘rsatadi. Shu bois o‘smirlarning mustaqillik yo‘lida uchraydigan psixologik to‘siqlarni, muloqotdagi ziddiyatlarni va ularni bartaraf etish strategiyalarini o‘rganish – yoshlar tarbiyasida muhim amaliy vazifa hisoblanadi.

Mazkur mavzuning dolzarbligi shundaki, o‘smirlik davrida yuzaga keladigan mustaqillik istagi to‘g‘ri yo‘naltirilmasa, shaxsning ijtimoiy-emotsional rivojlanishida muammolar paydo bo‘lishi mumkin. Shu sababli, ota-onalarga o‘smirlarning psixologik ehtiyojlarini chuqur tushuntirish, pedagog va psixologlarga esa bunday nizolarni to‘g‘ri tahlil qilish va boshqarish bo‘yicha metodik tavsiyalar ishlab chiqish zarur. Mavzuni chuqur o‘rganish, jamiyatda sog‘lom oilaviy muloqotni shakllantirish va yoshlar mustaqilligini qo‘llab-quvvatlash orqali ijtimoiy barqarorlikni ta’minlashga xizmat qiladi.

Adabiyotlar tahlili

O‘smirlik davri psixologiyasini o‘rganishda ko‘plab xorijiy va mahalliy olimlarning tadqiqotlari muhim ahamiyat kasb etadi. Xususan, E. Erikson o‘zining “Psixososial rivojlanish nazariyasi”da o‘smirlik davrini “shaxsiy identifikatsiya” bosqichi sifatida ta’riflab, aynan shu davrda mustaqillikka intilish va ota-ona bilan qarama-qarshiliklar tabiiy jarayon ekanini ta’kidlaydi. Unga ko‘ra, o‘smir o‘zligini topishga harakat qilarkan, mavjud ijtimoiy rollarni sinovdan o‘tkazadi, ota-onalar esa bu o‘zgarishlarga moslashishda muammolarga duch keladi. Shuningdek, J. Piage kognitiv rivojlanish nazariyasida o‘smirlik davrida abstrakt tafakkur va refleksiv fikrlash shakllanishini ko‘rsatib, bu jarayon mustaqillik ehtiyoji bilan bevosita bog‘liqligini isbotlaydi.

Mahalliy psixologik adabiyotlarda ham o‘smirlik davrida mustaqillik va ota-ona bilan nizolar muammosi keng yoritilgan. Z. I. Ibodullayev, M. G. Davletshin, V. M. Karimova kabi olimlar o‘smir shaxsining ijtimoiylashuvi, oilaviy muloqot madaniyati va hissiy taranglik holatlarini o‘rganib, mustaqillikka intilish jarayonida oila muhitining ta’siri katta ekanini asoslaganlar. Ayniqsa, V. Karimova o‘z tadqiqotlarida o‘smirlikdagi o‘zini anglash, o‘z fikrini himoya qilish va ijtimoiy identifikatsiya jarayonlarini oilaviy munosabatlar tizimi bilan bog‘liq holda tahlil qilgan. Unga ko‘ra, oila ichidagi emotsional qo‘llab-quvvatlash o‘smirning psixologik barqarorligi va sog‘lom mustaqillik tuyg‘usini shakllantiradi.

Chet el tadqiqotlarida ham bu mavzu turli psixologik yondashuvlar orqali yoritilgan. D. Baumrindning ota-onalik uslublari nazariyasida demokratik, avtoritar va befarq yondashuvlar farzandning mustaqillik darajasi va ota-onaga nisbatan munosabatini shakllantiruvchi asosiy omillar sifatida ko‘rsatiladi. Uning fikricha, demokratik uslubdagi ota-onalar o‘smirlarning shaxsiy fikrini hurmat qiladi, shu bois bu oilalarda nizolar konstruktiv yo‘l bilan hal etiladi. Shuningdek, C. Rogersning insonparvar psixologiyasi doirasidagi “shartsiz qabul qilish” g‘oyasi ota-ona va o‘smir o‘rtasida ijobiy hissiy aloqa o‘rnatishning samarali psixologik mexanizmi sifatida qoraladi.

Rus olimlari orasida L. I. Bozhovich, D. B. Elkonin va A. V. Petrovskiyning tadqiqotlari o‘smirlik psixologiyasi nazariyasining metodologik asoslarini belgilab bergan. L. Bozhovich o‘smir shaxsining motivatsion tizimini o‘rganib, mustaqillik ehtiyoji – shaxsning ijtimoiy o‘shishining tabiiy shakli ekanini ta’kidlaydi. D. Elkonin esa o‘smirlikdagi “muloqot faoliyati”ni asosiy psixologik mexanizm sifatida e’tirof etib, ota-onalar bilan munosabatlar o‘smirning o‘zini anglashida markaziy rol o‘ynashini ko‘rsatadi. A. Petrovskiy esa shaxsni jamoa bilan o‘zaro ta’sir jarayonida ko‘rib, oilaviy muhitdagi ijtimoiy rollarning nomuvofiqligi o‘smirda qarshilik va begonalashuv hissini kuchaytirishini qayd etgan.

So‘nggi yillarda o‘tkazilgan tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, o‘smirlik davrida kelishmovchiliklarning sababi faqat tarbiya yoki nazorat darajasida emas, balki kommunikativ kompetensiyaning pastligi va emotsional savodxonlik yetishmasligida hamdir. H. G‘aniyeva va B. Qodirovlarning ishlari o‘smirlarning ijtimoiy-emotsional kompetensiyasini rivojlantirish orqali ota-ona bilan muloqotdagi ziddiyatlarni kamaytirish mumkinligini ko‘rsatadi. Bu esa oilaviy tarbiya tizimiga zamonaviy psixologik yondashuvlarni, empatiya, faol tinglash va konstruktiv muomala ko‘nikmalarini kiritish zarurligini isbotlaydi. Shunday qilib, adabiyotlar tahlili o‘smirlarning mustaqillikka intilishi va ota-ona bilan kelishmovchiliklar masalasi ko‘p qirrali, ijtimoiy-psixologik jihatdan dolzarb ilmiy yo‘nalish ekanini ko‘rsatadi.

O‘smirlik davri inson hayotidagi o‘ziga xos o‘tish bosqichi bo‘lib, unda shaxs mustaqil fikrlash va o‘z qarorlarini shakllantirishga intiladi. Shu jarayonda ota-onalar tomonidan qo‘llaniladigan nazorat, garchi mehr va g‘amxo‘rlik niyatida bo‘lsa ham, o‘smir tomonidan cheklov sifatida qabul qilinishi mumkin. Natijada oilaviy muloqotda ruhiy masofa paydo bo‘ladi. Psixologik nuqtayi nazardan, bu qarama-qarshilik o‘smirning o‘zligini izlash va shaxsiy “men”ini mustahkamlash jarayonining tabiiy ifodasidir.

Tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, o‘smir shaxsida mustaqillikni rivojlantirishning eng muhim omillaridan biri ishonchdir. Ota-ona tomonidan bildirilgan ishonch va hurmat farzandda mas‘uliyat hissini kuchaytiradi, bu esa o‘z-o‘zini boshqarish ko‘nikmasini shakllantiradi. Aksincha, doimiy tanqid, haddan ortiq nazorat yoki buyruq ohangidagi muloqot o‘smirning o‘z fikrini yashirishga, ba‘zan esa qarama-qarshi xatti-harakatlarga olib keladi. Shu sababli, oilaviy muloqotda ochiqlik, hissiy qo‘llab-quvvatlash va hamkorlik tamoyillari muhim ahamiyatga ega.

Ota-ona bilan o‘smir o‘rtasidagi ziddiyatlar, aslida, shaxsning psixologik yetuklikka tomon harakatining tabiiy bosqichi hisoblanadi. Bu jarayonni salbiy hodisa sifatida emas, balki ijobiy o‘rish imkoniyati sifatida ko‘rish zarur. O‘smir o‘z fikrini himoya qilishni o‘rgangan sari, u ijtimoiy jihatdan faollashadi va o‘z qarashlariga mas‘uliyat bilan yondashadi. Ota-ona esa bu jarayonda rahbarlikdan ko‘ra yo‘naltiruvchi rolni egallashi lozim.

Zamonaviy ijtimoiy sharoitda o‘smirlarning hayot tarzi, qadriyatlari va kommunikatsiya uslublari jadal o‘zgarib bormoqda. Internet, raqamli tarmoqlar va global axborot muhitining ta’siri ostida ular yangicha tafakkur bilan yashashga odatlanmoqda. Bu holat avlodlar o‘rtasidagi tafovutni chuqurlashtirib, tushunmovchiliklarni keltirib chiqaradi. Shu bois, ota-onalar farzandlarining raqamli hayot tarzini inkor etmasdan, uni to‘g‘ri yo‘naltira olishi zarur. O‘zaro muloqotni raqamli savodxonlik, empatiya va faol tinglash orqali boyitish ijobiy natija beradi.

Psixologik amaliyotda shaxslararo nizolarni kamaytirish uchun “empatik yondashuv” samarali vosita sifatida tan olingan. O‘smirga nisbatan “men seni tushunmoqchiman” degan ruhdagi munosabat muloqotda ishonch muhitini yaratadi. Bu holatda farzand o‘z his-tuyg‘ularini erkin ifoda etadi, ota-ona esa uning ichki holatini anglash imkoniga ega bo‘ladi. Bunday psixologik yaqinlik o‘smirning emotsional barqarorligini mustahkamlaydi va oilaviy uyg‘unlikni ta‘minlaydi.

O‘smir bilan ishlashda psixologik muloqotning sifati uning ijtimoiy moslashuv darajasiga bevosita ta’sir qiladi. Agar oilada farzand fikriga e’tibor qaratilsa, u o‘zini qadrlangan va tinglangan inson sifatida his etadi. Bu holat shaxsda ijobiy o‘zini baholashni shakllantiradi, mustaqil fikrlash va qaror qabul qilishga turtki beradi. Aks holda, e’tiborsizlik va sovuqqonlik hisi o‘smirda ishonchsizlikni kuchaytiradi, bu esa keyinchalik ijtimoiy chekinishga sabab bo‘lishi mumkin.

Umuman olganda, ota-ona va farzand o‘rtasidagi munosabatlar o‘smirning psixologik sog‘lomligi, ijtimoiy moslashuvi hamda shaxsiy identifikatsiyasi uchun muhim poydevordir. Ota-onaning e’tibori, sabr-toqati va hissiy yetukligi o‘smirning mustaqillikka yetish jarayonini sog‘lom yo‘naltiradi. Shunday qilib, oila ichidagi o‘zaro tushunish va ishonch muhitini shakllantirish, o‘smirni ijtimoiy jihatdan mas‘uliyatli, hissiy barqaror va o‘zini anglay oladigan shaxs sifatida voyaga yetkazishning eng samarali yo‘lidir.

1-jadval.

O‘smirlarning mustaqillikka intilishi va ota-ona bilan munosabatlar o‘rtasidagi psixologik bog‘liqlik

“Milliy qadriyatlar va global jarayonlar: Ilmiy yondashuv va integratsion tendensiyalar”
mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy konferensiyasining maqolalar to‘plami
1-qism

Psixologik omil	O‘smirlik davridagi namoyon bo‘lish shakli	Ota-ona bilan kelishmovchilik sabablari	Psixologik yechim yoki tavsiya
Shaxsiy “men”ning shakllanishi	O‘smir o‘z fikrini mustaqil himoya qilishga intiladi	Ota-ona boladagi o‘zgarishlarni qabul qilmasligi, avtoritar munosabat	O‘smirning fikriga hurmat bilan yondashish, muloqotda tenglikni saqlash
Mustaqillik ehtiyoji	Qaror qabul qilishda erkinlik istagi kuchayadi	Haddan tashqari nazorat, ishonchsizlik	Chegaralangan erkinlik berish, mas’uliyatni bosqichma-bosqich topshirish
Emotsional o‘zgaruvchanlik	Kayfiyat tez o‘zgaradi, tanqidga sezgirlik kuchli	Ota-onaning qattiq tanbehlari, his-tuyg‘ularni e’tiborsiz qoldirish	Empatik tinglash, his-tuyg‘ularni tan olish va qo‘llab-quvvatlash
Ijtimoiy identifikatsiya	Tengdoshlar fikriga tayanish, ota-ona fikridan uzoqlashish	Oilaviy qadriyatlar va tashqi ta’sir o‘rtasidagi farq	Ota-onaning zamonaviy muhitni tushunishga intilishi, hamkorlikda muloqot
Axborot muhitining ta’siri	Internet va ijtimoiy tarmoqlar orqali o‘z fikrini shakllantirish	Raqamli hayot tarzini ota-ona tomonidan tan olinmasligi	Raqamli savodxonlikni oshirish, farzand bilan onlayn xavfsizlikni muhokama qilish
Kommunikativ kompetensiya	O‘z fikrini aniq ifoda etishdagi qiyinchiliklar	O‘smirning noto‘g‘ri so‘zlashuvi, ota-onaning keskin javobi	“Men-xabar” uslubida muloqot, faol tinglash ko‘nikmalarini rivojlantirish
O‘z-o‘zini baholash	O‘zini yetarlicha qadrlamaslik yoki ortiqcha ishonch	Doimiy solishtirish va tanqidiy baholash	Ijobiy mustahkamlash, yutuqlarni qadrlash, konstruktiv fikr bildirish
Moslashuv strategiyalari	Qarama-qarshilikdan qochish yoki ochiq norozilik	Ota-onaning qat’iy tazyiqi yoki befarqligi	Ziddiyatni muloqot orqali hal etish, hissiy muvozanatni saqlashga o‘rgatish

1-jadvalda keltirilgan ma’lumotlar shuni ko‘rsatadiki, o‘smirlik davrida mustaqillikka intilish va ota-ona bilan kelishmovchiliklar bir-biridan ajralmas holdagi psixologik jarayonlardir. Shaxsiy “men”ning shakllanishi bu bosqichda markaziy o‘rin egallaydi, chunki o‘smir endi o‘z qarashlarini mustaqil tarzda ifoda etishga harakat qiladi. Ota-onaning bu jarayonga nisbatan munosabati bolaning o‘zini baholash tizimiga bevosita ta’sir qiladi. Agar o‘smirning fikrlari hurmat bilan qabul qilinsa, u o‘zini qadrlangan inson sifatida his etadi; aksincha, e’tiborsizlik yoki tanqidiy yondashuv unda norozilik va ruhiy masofa hissini kuchaytiradi.

Jadvaldagi “mustaqillik ehtiyoji” va “emosional o‘zgaruvchanlik” bandlari o‘smirlikning murakkab ichki psixologik mexanizmlarini yoritadi. Bu davrda shaxsda o‘z qarorlarini mustaqil qabul qilish istagi paydo bo‘ladi, biroq tajriba va ijtimoiy mas’uliyat yetarli emasligi sababli bu ehtiyoj ko‘pincha ziddiyatga aylanadi. Ota-onaning haddan tashqari nazorati yoki ishonchsizligi o‘smirning himoya reaksiyasini faollashtiradi, bu esa ba’zan agressiya, norozilik yoki sukut bilan ifodalanadi. Shu bois, psixologik nuqtayi nazardan, mustaqillikka erkinlik emas, balki ongli mas’uliyat bilan yondashish muhimdir.

1-jadvalda ko‘rsatilgan “ijtimoiy identifikatsiya” va “axborot muhitining ta’siri” kabi omillar zamonaviy o‘smirlik psixologiyasining yangi jihatlarini ochib beradi. Bugungi o‘smirlar uchun tengdoshlar fikri, internetdagi mavqei yoki virtual doiradagi faollik ko‘pincha ota-ona bahosidan ustun turadi. Bu holat ota-onalarning farzand bilan o‘zaro muloqotida yangicha yondashuvni talab qiladi. Endilikda ota-onalar o‘z farzandining onlayn hayot tarzini tushunishga, uni to‘g‘ri yo‘naltirishga va birgalikda xavfsiz raqamli madaniyatni shakllantirishga e’tibor qaratishi zarur. Aks holda, axborot muhitidagi nomuvofiq ta’sirlar o‘smirning qadriyat tizimiga salbiy ta’sir ko‘rsatadi.

“Kommunikativ kompetensiya” va “o‘z-o‘zini baholash” kabi psixologik omillar ham oila muhitida ziddiyatlarning intensivligini belgilovchi asosiy ko‘rsatkichlar sirasiga kiradi. O‘smir o‘z fikrini aniq ifoda eta olmaganda yoki his-tuyg‘ularini to‘g‘ri so‘z bilan bayon etolmaganda, noto‘g‘ri tushunilish xavfi ortadi. Bu holatning oldini olish uchun oilada “men-xabar” uslubidagi muloqotni rivojlantirish, ya’ni tanbeh yoki hukm o‘rniga shaxsiy hissiy holatni yumshoq shaklda ifodalash tavsiya etiladi. Shu tarzda o‘smir o‘zini eshitilgan, tushunilgan va qadrlangan inson sifatida his qiladi, bu esa ichki barqarorlikni mustahkamlaydi.

1-jadval yakunida keltirilgan “moslashuv strategiyalari” bandi esa o‘smirlikdagi ijtimoiy-emotsional muvozanatni belgilovchi muhim indikator sifatida baholanadi. Ota-ona bilan kelishmovchilik holatlarida o‘smirning qanday yo‘l tutishi — ochiq norozilik, sukut yoki muloqot orqali yechim izlash — uning psixologik moslashuv darajasini ko‘rsatadi. Bu jarayonda eng samarali yondashuv – konstruktiv muloqot va o‘zaro hurmat asosidagi munosabatdir. Shu yo‘l bilan oila ichida sog‘lom hissiy iqlim vujudga keladi, o‘smir esa o‘zini ijtimoiy jihatdan barqaror, psixologik jihatdan yetuk shaxs sifatida his eta boshlaydi.

XULOSA

O‘smirlik davrida shaxsning mustaqillikka intilishi tabiiy psixologik ehtiyoj bo‘lib, bu jarayon ota-ona bilan munosabatlarda yangi bosqichni boshlab beradi. Ota-onalar tomonidan bolalikdagi to‘liq nazorat o‘rnini bosqichma-bosqich ishonch va sheriklikka asoslangan muloqot egallashi zarur. Shaxsiy “men” shakllanayotgan davrda farzandga o‘z fikrini ifoda etish, tanlov qilish va mas’uliyatni his etish imkonini berish — uning emotsional yetukligi va ijtimoiy moslashuvining asosi hisoblanadi.

1-jadval tahlili shuni ko‘rsatadiki, o‘smirlikdagi nizolarning ildizi faqatgina tarbiya uslublarida emas, balki emotsional va kommunikativ o‘zaro tushunish darajasida ham mujassam. O‘smirning mustaqillikka bo‘lgan ehtiyojini bostirish emas, balki uni yo‘naltirish orqali sog‘lom shaxsiy rivojlanish ta’minlanadi. Ota-ona o‘z farzandining

o‘zgarayotgan dunyoqarashiga qarshi chiqishdan ko‘ra, uni tushunishga va hayotiy qarorlarida hamroh bo‘lishga harakat qilganda, ruhiy uyg‘unlikka erishish osonlashadi.

Shuningdek, raqamli davr sharoitida o‘smirlar uchun axborot muhiti kuchli ijtimoiy ta’sir manbaiga aylangan. Bu esa ota-onalar uchun yangi psixologik vazifalarni keltirib chiqarmoqda: farzandning virtual hayotini to‘rish emas, balki uni mazmunli faoliyat sari yo‘naltirish, onlayn xavfsizlik va ijtimoiy axloqiy qadriyatlarni tushuntirish bugungi tarbiyaning muhim tarkibiy qismidir. Raqamli savodxonlikni oilaviy muloqot bilan uyg‘unlashtirish o‘smirning o‘zini to‘laqonli ifoda etish imkoniyatlarini kengaytiradi.

Umuman olganda, o‘smirlik davridagi kelishmovchiliklar muammo sifatida emas, balki psixologik yetuklik sari tabiiy o‘tish bosqichi sifatida ko‘rilishi kerak. Oila ichidagi ziddiyatlar — muloqotni chuqurlashtirish, o‘zaro hurmatni kuchaytirish va hissiy barqarorlikni rivojlantirish imkoniyatidir. Shu bois, ota-onalar pedagogik madaniyat, empatik tinglash va konstruktiv muomala ko‘nikmalarini rivojlantirgan sari, farzandlarning mustaqillikka yo‘nalgan harakati ijtimoiy jihatdan sog‘lom yo‘nalishda kechadi.

O‘smirlik davrida shaxsning mustaqillikka intilishi va ota-ona bilan o‘zaro munosabatlar tizimi o‘ta murakkab psixologik jarayon bo‘lib, bu bosqichda to‘g‘ri yondashuvni tanlash juda muhimdir. Oilaviy tarbiya jarayonida ota-onalar tomonidan bolaga haddan tashqari nazorat o‘rnatilishi, uning fikriga e’tibor berilmasligi yoki his-tuyg‘ularini inkor etish o‘smirda qarshilik, norozilik va ruhiy beqarorlik holatini yuzaga keltiradi. Shu sababli, o‘smirlik davrida tarbiya jarayoniga ishonch, sabr va muloqot madaniyati asosida yondashish eng muhim psixologik omillardan biridir.

Tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, o‘smirlar o‘z fikrini erkin ifoda eta olgan, his-tuyg‘ulari qadrlangan va o‘zini tinglangan inson sifatida his qilgan oilalarda kelishmovchiliklar kamroq kuzatiladi. Shuning uchun ota-onalarga empatik tinglash, ya’ni farzandning so‘zlariga bevosita javob berishdan ko‘ra, uni to‘liq tinglash, his-tuyg‘ularini anglash va so‘ngra mulohaza bildirishni o‘rganish tavsiya etiladi. Bu yondashuv oilaviy muloqotni yanada samimiylashtiradi, o‘smirda esa ishonch va o‘zini qadrlash hissini kuchaytiradi.

Umuman olganda, o‘smirlik davridagi kelishmovchiliklarni ijobiy ruhda boshqarish oila a’zolari o‘rtasidagi ishonchni mustahkamlaydi, farzandning o‘zini anglash, his-tuyg‘ularini nazorat qilish va hayotiy qarorlarni mustaqil qabul qilish ko‘nikmalarini rivojlantiradi. Shu bois, ota-onalar, pedagoglar va psixologlar o‘smirlar bilan ishlashda o‘zaro hamkorlikni kuchaytirishlari, shaxs rivojlanishini to‘g‘ri yo‘naltirish uchun yagona tarbiyaviy strategiyani ishlab chiqishlari lozim.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Davletshin M. G. Psixologiya asoslari. – Toshkent: O‘zbekiston Milliy Ensiklopediyasi, 2003. – 245 b.
2. Karimova V. M. Oilaviy munosabatlar psixologiyasi. – Toshkent: O‘qituvchi, 2011. – 184 b.

3. Ibodullayev Z. I. O‘smirlik psixologiyasi va shaxsiy rivojlanish muammolari. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2015. – 212 b.
4. G‘aniyeva H. O‘smir shaxsining ijtimoiy-emotsional rivojlanish xususiyatlari. – Samarqand: SamDU nashriyoti, 2018. – 176 b.
5. Божович Л. И. Личность и её формирование в детском возрасте. – Москва: Педагогика, 1976. – 382 с.
6. Ельконин Д. Б. Психология развития школьника. – Москва: Просвещение, 1989. – 256 с.
7. Петровский А. В. Психология развивающейся личности. – Москва: Наука, 1992. – 314 с.
8. Erikson E. H. Identity: Youth and Crisis. – New York: W. W. Norton & Company, 1968. – 336 p.
9. Rogers C. R. On Becoming a Person: A Therapist’s View of Psychotherapy. – Boston: Houghton Mifflin, 1961. – 420 p.